

Almanah

JEVREJSKE ZAJEDNICE CRNE GORE

Februar 2016. godine/Almanah Jevrejske zajednice Crne Gore
br.4; izlazi na 6 mjeseci; Godina II; ISSN 2337-0157

Sadržaj

Uvodna riječ.....	5
-------------------	---

U I OKO ZAJEDNICE

1. MAHAR 2015.....	6
2. Aktivnosti u Jevrejskoj zajednici CG između dva Almanaha.....	15
3. WJC Lisabon.....	17
4. Živ,	17
5. Elaborirana i komplikovana laž	19
6. Iz rada Jevrejske opštine Zemun	20
7. Isaije Koen	21
8. Sveti Sava i Holokaust	22
9. Opsada Sarajeva kroz jevrejsku prizmu.....	24
10. Čudna istorija Šabtaja Cevija.....	26
11. Spas Jevreja u Albaniji tokom II Svjetskog rata.....	32
12. Jevreji zajmodavci, zelenašenje ili ekonomija.....	33
13. O radu Centra Simon Wiesenthal	36

TEKSTOVI NAGRAĐENI NA KONKURSU SJOS-a

14. Položaj Jevreja u Osmanskom carstvu.....	36
15. Moše ben Majmon	49

PREUZETO IZ STRANE ŠTAMPE

16. <i>European Jewish Press</i>	58-59
17. <i>World Jewish Congress</i>	50-57
18. <i>European Jewish Congress</i>	54-59
19. <i>Jerusalem Post</i>	50

INTERVJU

20. Stefan Zekić.....	62
-----------------------	----

STVARALAŠTVO

21. Rabini sa područja Balkana	64
22. Profesor Mihail Členov – Knaani odlomak.....	66

23. Ženi Lebl	68
24. Filmovi	71
25. Simon Vizental - Maks i Helen.....	72
26. Kamij Pisaro, slikar	74

JEVREJSKA KULTURA I ISTORIJA

27. Antički Izrael u dokumentima susednih naroda i zemalja.....	76
28. Jevrejski partizani u Drugom svjetskom ratu.....	93
29. Istorija	95
30. Jevrejski simboli i predmeti	98
31. Jevrejska kuhinja	101
32. In Memoriam – Hadasa Radimiri.....	105

Molco Solomon, koji je spaljen u Mantovi 1532.g. Takođe, ne treba ga miješati sa Pires, koga pominje pjesnik Pedro Sanches u pesmi "Poslanica Ignacija Morais" (na latinskom): Tu je riječ o ljekaru i pjesniku Luisu Piresu, takođe rodom iz Evrope.

S obzirom na česta lutanja a i buran život koji je Diogo Pires vodio, poznat je po brojnim imenima.

Dugo vremena bio je gotovo nepoznat u Portugalu, ako ne računamo kratki referat pod nazivom Biblioteca Lusitana (koji smatra da su Diogo Pires i Flavio Jacobo različite ličnosti) i rukopis D. Frei, objavljen 1745-1748. jer su ga zamijenili za Luis Pires. Iako je napisao osam tomova radova, njegova poezije se ne spominje.

Kao pjesniku veća pažnja mu se posvećuje 1960-ih, posebno u istraživanjima nekih portugalskih naučnika i istoričara knjževnosti.

Od rukopisa iz Dubrovnika i Herceg Novog, samo jedan dio je objavljen 1811. "Urban Appendini", a to su pjesme koje je preveo prof Carlos Ascenso André u svojoj „Poetskoj Antologiji“ (1983).

Diogo Pires svoju poeziju posvećuje prijateljima, ljepoti žene, a posebno Ragusi (Dubrovniku gdje je živio tačno pola svog života), kao što je bilo uobičajeno u to vrijeme. Ali u mnogim njegovim stihovima provjaja čežnja za Portugalom i tuga zbog prisilnog egzila.

Nije se ženio, ali nikada nije prestao da pjeva o ženskoj lepoti. Sahranjen je na jevrejskom groblju za koje se pretpostavlja da se nalazilo na području današnjeg hotela Boka, u Herceg Novom gdje je i napisao djelo o svom pogonu.

Jedan od velikana evropske proze, takođe Jevrej Danlo Kiš, namjeravao je da napiše roman o njemu, ali su ga bolest i smrt u tome spriječili.

Dorđe Raičević,
potpredsjednik Jevrejske zajednice Crne Gore

Sveti Sava i Holokaust

Znaju li Beograđani koji piju i obeduju u restoranu „So i biber“ na levoj obali Save, na Starom sajmištu u broju 19, da se u toj zgradi, u nakadašnjem Turskom paviljonu, tokom rata od '41. do '44. u sklopu nacističkog Jevrejskog logora Zemun, kasnije, Prihvatnog logora Zemun, nalazilo kupatilo i – mrtvačnica? Efemeran podatak?

Spada li taj podatak u domen informacija od javnog značaja? Da li ljudi individualno, jedan po jedan, treba da šalju popunjene formulare Službi za katastar nepokretnosti i da se raspituju šta se u kojoj zgradi na Starom sajmištu nalazilo prije 70 godina? Ili bi, možda, očuvane originalne zgrade iz tog perioda trebalo da budu pod zaštitom države, kao sastavni dio memorijalnog kompleksa, možda muzej, a do tada ispred svake bi trebalo da se nalazi makar tabla sa oznakom: „Ova zgrada je sazidana 1938. kao Turski paviljon na Beogradskom sajmištu. Tokom nacističke okupacije bila je sastavni deo Jevrejskog logora Zemun, korišćena je kao kupatilo i mrtvačnica.“

Preko puta, u broju 20, nalazi se još jedan restoran „Posejdon“ sa velikom sportskom salom i teretanom. Zar ne bi ispred njega trebalo da stoji tabla sa natpisom: „Ova zgrada je sazidana 1937. i poznata je kao zadužbina Nikole Spasića na Beogradskom sajmištu, tj. kao Spasićev paviljon. Tokom nacističke okupacije korišćena je kao bolnica Jevrejskog logora Zemun. U njoj je kao medicinska sestra radila Hilda Dajč, studentkinja arhitekture koja se dobrovoljno prijavila da pomaže zatočenicima. I sama Jevrejka, ubrzo je ubijena u gasnom kamionu“.

Zar Beograđanima nije poznat film Gorana Paskaljevića „Kad svane dan,“ ili prošlogodišnja đačka predstava „Nevidljivi spomenici“ u Bitef teatru; zar Beograđani nisu čuli za roman Davida Albaharija „Gec i Majer,“ ili bar za prošle godine NIN-ovom nagradom nagrađeni roman Filipa Davida „Kuća sećanja i zaborava“, zar Beograđani nisu čitali ispovest Beate Niman „Moj dobri otac,“ ili gledali dokumentarni film „Dobri otac,“ zar Beograđani nisu videli ni knjigu dr Milana Koljanina „Nemački logor na Beogradskom sajmištu“, ni studiju slučaja dr Kristofera Brauninga „Konačno rešenje u Srbiji – Judenlager na sajmištu“, ni knjigu dr Jovana Bajforda „Staro sajmište, mesto sećanja, zaborava i sporenja“ ili makar „Mesta stradanja i antifašističke borbe u Beogradu 1941-44...“ (jer svi pomenuti naslovi, kao i mnogi drugi, bave se, ako ne eksplicitno, onda velikim delom, upravo ovom tematikom). Ili više ne čitaju knjige, više namaju internet, više ne idu u pozorište, više ne gledaju filmove...?

Ili, možda, nigde nema tako dobre kafane i nigde ne-

Jevreji na putu za logor na Sajmištu (Jevrejski istorijski muzej)

ma tako dobre teretane kao na Starom sajmištu? Ili nas je možda povratak surovog kapitalizma potpuno izopacio i potopio sve ljudsko u nama? Ili možda mislimo da one hiljade duša jevrejskih žena, dece i staraca, zajedno sa romskim i srpskim dušama - ako je uopšte važno koliko kojih, i ako nije „nedostojno čoveka“ (T. Adorno) pominjati brojeve - koje su na tom mestu skončale svoje anonimne, nevine živote i stopile se u cifru od oko (kako piše) „40.000“, na drugom mestu (kako piše) „100.000“ žrtava fašizma, nije vredno pažnje? Ili nam je možda dosadilo ono otrcano „smrt fašizmu, sloboda narodu“, pa smo ga nijansirano protumačili i prećutno se saglasili da – pomalo fašizma ne može da škodi? Ili možda ono „sloboda narodu“ tumačimo tako da samo neki narod ima slobodu, pa onda može slobodno da gazi po starim, već zaboravljenim žrtvama?

Hoće li to Beograd da bude metropola u kasabi, ili je možda tek čaršija? I kako se to započinje gradnja nekakvog „Beograda na vodi“ tačno preko puta tog istog Starog sajmišta, mesta stradanja, i ponovo, kao pre 70 godina taj grad na njega ravnodušno gleda, i kako se ponovo aktuelizuju zastaršujuće reči Davida Albaharija o tom „...Beogradu koji ih, sa druge obale reke, nemo posmatra.“

Holokaust (grč. holos – ceo, potpun; kaustos, spaljen, uništenje spaljivanjem, kod Grka i Rimljana: žrtva paljenica) naziv je za sistematski planski državni progon i genocid nad oko šest miliona Jevreja tokom Drugog svetskog rata, koji su počinili nacistička Njemačka i njeni saradnici. Generalna skupština Ujedinjenih nacija je proglasila 27. januar (dan oslobođenja Aušvica) Međunarodnim danom sećanja na žrtve Holokausta. Jevrejski logor Zemun je ključno mesto za istoriju Holokausta u Srbiji. Za manje od dva meseca tokom pro-

leća '42. u njemu je ubijena skoro polovina ukupnog broja Jevreja sa teritorije okupirane Srbije. Na taj način je Srbija postala prva zemlja pod nacističkom okupacijom proglašena „očišćenom od Jevreja“, kako je Emanuel Šefer, da bi se pohvalio, izvestio svoje pretpostavljene u Berlinu... Pored toga, ovo mesto ima veliki značaj u široj istoriji uništavanja evropskih Jevreja jer su događaji na Sajmištu, kako piše američki istoričar Kristofer Brauning „nagovestili efikasnost i rutinsku hladnokrvnost koja će kasnije biti usavršena u logorima smrti“. Zato se ovaj zločin posmatra kao „začeće jednog šireg plana za uništenje evropskih Jevreja“.

I tako, učenici triju beogradskih škola sa svojim profesorima uveliko spremaju svečani program kojim će 27. januara 2016. odati poštu žrtvama nacizma i upozoriti javnost na opasnost opakog zaborava zločina uz odlomke iz pisama Hilde Dajč i reči Prima Levija, Elija Vizela, Davida Albaharija, Filipa Davida, Jehude Amihajija, Beate Niman, Reli Alfandari... ali zbog „zaborava i sporenja“ (čitaj: kapitalizam na srpski način) nije im dopušteno da komemoraciju žrtvama Holokausta održe na mestu stradanja, ne mestu nekadašnjeg logora, na Starom sajmištu. Moraće oni da potraže neki drugi, neutralniji, prihvatljiviji prostor. Možda bi bilo najbolje da se svojim učenicima povuku i zatvore, nazad, u svoje škole. Tamo, gde im je i mesto.

Jer, za to vreme, na Svetog Savu neki Beograđani moraju imati priliku da mirno piju i obeduju u restoranu „So i biber“ u Turskom paviljonu, a neki drugi ne smeju propustiti svoj uplaćeni termin u teretani „Posejdon“ u Spasićevom paviljonu na Starom sajmištu. Znaju se prioritetai.

Neće odustati profesori i đaci. Održaće svoj program u Kulturnom centru Rex, u Jevrejskoj ulici 16, u zgra-

di nekadašnjeg dobrotvornog jevrejskog društva „Oneg Šabat i Gemilut Hasadin“. Simbolika posoji, jer su stanari tog doma za stare i bolesne među prvima stradali kao žrtve „dušegupke“.

Ovih dana se čuje i pitanje: „Da li je u redu da se na Svetog Savu održava komemoracija žrtvama nacizma, Sveti Sava je ipak srpska slava. Ne ide uz komemoraciju“. Je li takav stav izraz antisemitizma ili nije (jer znamo da Srbi „nikad nisu bili antisemiti“ mada se u jednom dokumentu tzv. „Vlade narodnog spasa“ Milana Nedića iz '42. navodi „... zahvaljujući okupatoru, oslobodili smo se Jevreja“)? Ako nije antisemitizam, šta li je, bezazlena reakcija na flagrantno kršenje običajnosti?

I, šta bi na sve to rekao Sveti Sava, da je živ? Danas, u ovoj našoj sekularnoj državi, u ovom našem građanskom, demokratski orijentisanom društvu, on bi, kao hrišćanin, prosvetitelj i humanista, s poštovanjem i pijetetom, zakazao komemoraciju. Očitao bi lično, ako ne „kadiš“, (molitvu za mrtve) ono makar „Oče naš“ (opelo) i za žrtve Holokausta, i za žrtve genocida i za sve žrtve svih drugih ratnih zločina, i pomolio se – za mir.

Autor: **Nada Banjanin Đuričić**,
preuzeto iz Filozofskog magazine

OPSADA SARAJEVA KROZ JEVREJSKU PRIZMU

Rat u Bosni i Hercegovini (1992-95) ostavio je za sobom nebrojeno ljudskih žrtava i neprocjenjivu materijalnu štetu. U okviru uništenja Bosne i Hercegovine odlučujuću ulogu odigralo je Sarajevo, "grad ljepši od hiljadu gradova", grad koji je po svom multinacionalnom i multikulturalnom biću stajao ponosno i izdržao više od hiljadu dana opsade.

U opsadi su bili svi: Muslimani, Srbi, Hrvati, Jevreji, Romi... Svako od njih doživjeo je ovaj rat na svoj način, svako od njih ima sigurno i svoju viziju onoga što je bilo i onoga što se dogodilo. . Ono što smatram da je činilo bit Sarajeva, a rodjeni sam Sarajlija i moji su živjeli u Sarajevu stotinama godina, to je unutarnja solidarnost. Ljudi jesu živjeli po različitim mahalama, u različitim četvrtima, na različitim krajevima grada, ali ono što je, recimo, simptomatično za Sarajevo jeste da Sarajevo nikad nije imalo klasični geto. Svi ti ljudi iz različitih mahala, iz različitih krajeva, nalazili su se na čarsiji, dolazili u tu čarsiju, imali međusobnu solidarnost, međusobno sporazumijevanje, i sad će možda ovo izgledati lokal-patriotski, ali ja mislim da smo mi,

dakle sve Sarajlije, imali neku vrstu unutarnje zavjere i uvijek gledali ko je Sarajlija, a ne koje je ko nacije. Ta ideja nacionalne podvojenosti je u Bosni novijeg datuma, što je izvanredno dokazano u knjizi Noela Malcolma "Povijest Bosne". Zaista mislim i vjerujem, i danas, da je Sarajevo bilo, a ne znam je li još uvijek, u svojoj najdubljoj osnovi, grad koji je dokazivao mogućnost zajedničkog života, grad koji je upravo na toj mogućnosti izgradio svoj identitet.

Pedeset i četiri volontera - Srbi, Hrvati, Muslimani i Jevreji, nijedan od njih nikada nije imao bilo kakvo iskustvo u pružanju organizovane pomoći, učestvovali su u programima La Benevolencije (jevrejsko-španski - dobra volja). Potpomognuti od strane JDC (the American Jewish Joint Distribution Committee) i drugih organizacija iz čitavog svijeta, La Benevolencija je uspostavila kuhinju u kojoj se hranilo dnevno preko 300 ljudi, patronažnu medicinsku službu i poštansko odjeljenje koje je unosilo male pošiljke u Sarajevo, koje je u to vrijeme bilo odsječeno od svijeta. Ogromnu i poznatu ulogu imale su tri apoteke koje su besplatno izdavale lijekove za građane Sarajeva La Benevolencija i JDC oragnizovani su 11 konvoja koje su izvele brojne građane Sarajeva – tri konvoja avionom, osam autobusom - 2,300 Sarajlija smješteni su na sigurno mjesto.

Njegove emocionalne i snažne fotografije prikazale su posjetiocima izložbe Denisa Karalića, uplakanog 13-godišnjaka muslimanskog dječaka kako napušta Sarajevo sa jevrejskim spasilačkim konvojem; Cicko Abinun, kuhara Jevrejske opštine Sarajevo kako priprema ručak; Donku Nikolić, 94-godišnju ženu koja je preživjela Holocaust, koju je posjetio u ratu da bi joj dao injekciju Miki, medicinar Jevrejske zajednice... (Slike)

“Sa stanovišta ljudske egzistencije, jedan od najdominantnijih mehanizama za nadomješćivanje za stanovnike Sarajeva pod opsadom bila je duboka moralna prerada činjenice da smo «mi» tamo, u tom loncu, ostali samo u kosmičkim razmjerama i, na kraju krajeva, trebali smo ostati sami! U prvoj godini rata i sam sam proživio jednu takvu etapu. U jednom intervju za švicarski radio DRS kazao sam «stidim se što živim u Evropi. Kažem to, mada više ne vjerujem da bi u Evropi postojao još neko ko bi ovo mogao da čuje». Međutim, i ovakva moralistička lamentiranja treba uzeti veoma ozbiljno. Jednom je Adorno pokušao da imenuje moralni minimum čovječanstva. To bi bio svijet bez gladi. Ostavljam po strani sve ono što bi ovaj iskaz mogao da znači i idem dalje, i to poslije mojih duhovnih iskustava sa Sarajevom. Počinjem da shvatam šta bi mogao da znači fenomen moralnog odbijanja «ostatka svijeta» od strane stanovnika Sarajeva to-